

Chùa Đồng Kỵ: Nơi ra đời Chỉ thị “Nhật - Pháp băn nhau và hành động của chúng ta”

ISSN: 2734-9195 14:30 23/09/2025

Hòa thượng trụ trì chùa Đồng Kỵ đã không ngần ngại đem cả tính mạng của mình để chở che, nuôi giấu và bảo vệ các bậc tiền bối cách mạng ngay trong cửa thiền, giữa những năm tháng hiểm nguy nhất.

Tác giả: **Thượng tọa ThS. Thích Thanh Anh (1)**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

Trong dòng chảy lịch sử hàng ngàn năm dựng nước và giữ nước, Phật giáo Việt Nam không chỉ hiện diện như một tôn giáo lớn mà còn là một sức mạnh nội tâm góp phần bền bỉ, âm thầm nhưng hết sức hiệu quả vào sự nghiệp giải phóng dân tộc và xây dựng đất nước. Từ thời Lý - Trần cho đến ngày nay, nhiều bậc Tổ sư, nhiều ngôi già lam đã trở thành điểm tựa cho nghĩa khí và lòng yêu nước, trên hành trình vinh quang nhưng đầy gian khó của cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, bên cạnh những bậc tiền bối cách mạng là những bậc chân tu, những người con của Phật đã không chọn đứng ngoài thời cuộc mà đã nhập thế đúng lúc, đúng vai trò, thể hiện sâu sắc tinh thần nhập thế “hành Bồ tát đạo giữa chốn nhân gian”.

Họ đã hiến trọn tâm huyết và đời mình cho sự nghiệp phụng sự Đạo pháp và dân tộc, khắc ghi sâu đậm chân lý thiêng liêng: “Phật pháp bất ly thế gian giác.” Trong hàng ngũ ấy, Sư cụ Thích Thông Hoà - bậc trụ trì chùa Đồng Kỵ nơi ngọn sóng tiền khởi nghĩa - đã vươn lên như một pho tượng đài sống, rực sáng tinh thần yêu nước và chí nguyện nhập thế kiên cường của Phật giáo Việt Nam. Ngài không chỉ đem giới hạnh soi đường cho muôn người, mà còn lấy thân mình làm bức thành kiên cố, che chở những hạt giống cách mạng giữa cơn bão tố của thời cuộc.

Ảnh: Facebook

Trong khói lửa binh đao, chùa Đồng Kỵ trở thành pháo đài bất khả xâm phạm, nơi hội tụ ý chí quật cường và lòng từ bi vô úy; để từ đây, những trang sử vàng được viết nên bằng mực son của chí khí và máu đào, ghi khắc muôn đời tấm gương “hộ quốc an dân” giữa lòng đạo pháp.

Với cương vị là Trụ trì chùa Đồng Kỵ, phường Đồng Nguyên, tỉnh Bắc Ninh – xin được phép dâng lên hội thảo một tham luận ngắn, nhằm tưởng niệm và tri ân công đức của Sư cụ Thích Thông Hòa chùa Đồng Kỵ trong giai đoạn 1940–1945, người đã từng cư mang, che chở cho các đồng chí lãnh đạo của Xứ ủy Bắc Kỳ và Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương trong những năm hoạt động đầy gian nguy giữa vùng địch.

1. Sư cụ Thích Thông Hòa - bậc chân tu yêu nước

Hòa thượng Thích Thông Hoà, thế danh Phạm Thông Hoà, sinh tại Vũ Thư, Thái Bình. Trong một gia đình có truyền thống tin sâu Phật Pháp. Ngài được nuôi dưỡng trong môi trường mà việc tu hành, nền tảng vững chắc cho ý chí phụng sự đạo và đời của ngài sau này.

Với chí nguyện xuất trần thượng sĩ, ngài dốc lòng tu học, trở thành bậc chân tu uyên thâm Phật pháp. Tại chùa Đồng Kỵ, ngài gánh vác trọng trách trụ trì, viện chủ, tận tâm với việc hoằng dương Phật pháp. Chùa Đồng Kỵ dưới sự trụ trì của ngài luôn là địa chỉ đỡ - an toàn khu của các bậc tiền bối cách mạng Việt Nam.

Khi quê hương rơi vào vòng nô lệ, nhân dân lầm than, cơ cực, tiếng chuông chùa hòa giữa tiếng súng đạn, lời kinh nguyện chan cùng nỗi đau mất nước. Nhận thức sâu sắc rằng “Nước còn thì đạo còn, nay nước lâm nguy thì đạo cũng

lâm nguy, phải giữ lấy nước thì mới giữ được đạo”, tinh thần yêu nước sục sôi trong lòng các bậc chân tu. Hòa thượng Thích Thông Hoà với chân lý “việc đạo không rời việc đời” đã hòa mình vào phong trào quần chúng kháng Nhật, đuổi Tây, giành lại chính quyền. Ngài đã chấp nhận lời thỉnh cầu của đồng chí Trường Chinh vào năm 1945 để chọn chùa Đồng Kỵ là an toàn khu của Trung ương giữa lòng địch. Bởi vì khi đó làng Đồng Kỵ là vùng Tề.

Trong bối cảnh đất nước sục sôi khí thế kháng chiến chống thực dân Pháp và phát xít Nhật, tại Từ Sơn khi đó đã diễn ra Hội nghị trung ương mở rộng do các đồng chí Trường Chinh, Nguyễn Lương Bằng, Lê Đức Thọ, Nguyễn Văn Trân và Lê Thanh Nghị tại chùa Đồng Kỵ và nhà thờ họ gia đình ông Đám Thi (Đình Bảng). Một sự kiện lịch sử quan trọng của Cách mạng tháng 8 đã diễn ra dưới sự che chở nuôi giấu của hoà thượng Hoà thượng Thích Thông Hoà, thể hiện rõ nét tinh thần nhập thế của Phật giáo. Trong bài Nhật - Pháp bắn nhau và hành động của chúng ta (*Sách “Trường Chinh, tuyển tập văn học”, tập 2, NXB Văn học, Hà Nội, 1997*), tác giả Tổng Bí Thư Trường Chinh đã phải tán thán công đức của Hoà thượng là một nhà sư yêu nước. Tôi xin trích đọc lại lời của tổng bí thư Trường Chinh: *“Trụ trì chùa Đồng Kỵ là sư cụ Phạm Thông Hòa, một nhà sư yêu nước. Bà họ và chú tiểu đều là những người tốt. Nhà chùa đã giúp đỡ chúng tôi rất nhiều. Mỗi lần chúng tôi về họp, nhà chùa nấu cơm cho ăn và canh gác, bảo vệ chu đáo. Chùa nghèo, nhưng cụ không chịu lấy tiền cơm. Sư cụ Phạm Thông Hòa và chùa Đồng Kỵ do tôi trực tiếp xây dựng cơ sở. Đầu tiên, tôi hỏi ông Đám Thi (ở Đình Bảng) xem có quen cụ sư nào nhờ giới thiệu. Tôi nói với ông Đám Thi rằng, chúng tôi tin tưởng vào lòng yêu nước của các nhà sư. Một buổi sáng, đầu đội khăn xếp, mặc áo the thâm, tôi được cụ bà Đám dẫn lên gặp cụ sư nói chuyện. Lần gặp thứ nhất, sư cụ chưa nhận lời. Lần gặp thứ hai, sư cụ nhận và nói: “Những điều bác nói rất quan trọng. Nhưng các bác phải đóng vai làm thợ sơn tượng và đến ít người thôi”. Từ đó, chùa Đồng Kỵ là nơi chúng tôi hay đi lại, làm việc hội họp. Chùa Đồng Kỵ được chọn làm địa điểm chính thức họp Hội nghị Thường vụ Trung ương mở rộng.”*

2. Tinh thần hộ quốc an dân, đồng hành cùng dân tộc.

Nếu không mang trong mình tinh thần nhập thế kiên cường, không sống trọn vẹn hạnh nguyện Bồ Tát giữa chốn nhân gian, không vì lý tưởng phụng sự đạo pháp và dân tộc, thì hẳn Hòa thượng trụ trì chùa Đồng Kỵ đã không ngần ngại đem cả tính mạng của mình để che chở, nuôi giấu và bảo vệ các bậc tiền bối cách mạng ngay trong cửa thiền, giữa những năm tháng hiểm nguy nhất.

Tối ngày 9/3/1945 tại chùa Đồng Ky, đã diễn ra Hội nghị trung ương Đồng Ky. Tổng bí thư Trường Chinh kể lại: “Thời kỳ bí mật, không thể họp đông, nhưng được gặp nhau lúc ấy và còn đủ mặt là điều rất mừng. Sau bữa cơm “chay”, dọn khoai chấm tương, vào thời buổi đó là sang lắm rồi, chúng tôi họp ngay ở một phòng nhỏ cạnh nhà tổ sau chùa. Phòng này là nơi làm cơm cúng vào ngày giỗ các sư tổ.

Hội nghị bắt đầu trong một diễn biến bất thường, làm cho địa điểm chính thức của Hội nghị trở thành địa điểm không chính thức.

- Thường vụ Trung ương đã nhận được tin giặc Nhật, Pháp có thể bắn nhau, nên triệu tập các đồng chí về đây họp để bàn cách đối phó ...

Tôi vừa mới bắt đầu nói câu mở đầu hội nghị, ngoài cổng bỗng có tiếng gõ cửa. Chúng tôi lập tức tắt đèn, tài liệu đút túi, dép cầm tay, ở tư thế sẵn sàng rút ra khỏi chùa. Rút đường nào, chạy về đâu, chúng tôi đều đã chuẩn bị trước và bàn bạc với sự cụ cách đối phó rồi.

Sư cụ bảo chú tiểu ra mở cửa và bước xuống sân. Ánh đèn pin loang loáng, tiếng bước chân mấy người ulla vào. Chúng tôi nghe thấy sự cụ cất tiếng trước:

- À, thầy phó, thầy trưởng đấy à! Các thầy có việc gì ra chùa đấy.

- Nhà chùa hôm nay có nhiều người lạ ra vào thế?

- Có gì đâu, đấy là mấy ông thợ sơn tượng đến tính tiền. Chúng tôi làm cơm cho các ông ấy ăn và họ đã về rồi.

Nghe trả lời vậy, bọn trương tuần vẫn chưa chịu đi ngay. Chúng cứ loanh quanh ở sân chùa. Biết là đã bị lộ, chúng tôi chui qua bờ bụi, rút ra ngoài đồng đến địa điểm họp dự bị.”

“...Tôi nói với anh em phải trở về Đình Bảng họp tiếp ngay để kịp đối phó với tình hình gấp rút. Dù cho địa điểm chính thức đã chuyển sang nơi khác, nhưng sự kiện xảy ra ở chùa Đồng Ky đêm 9-3 vẫn để lại những kỷ niệm sâu sắc không bao giờ phai mờ trong ký ức của những người dự hội nghị. Có lúc tôi nghĩ, có lẽ nên đặt cho hội nghị này một cái tên lịch sử: Hội nghị Thường vụ Trung ương Đồng Ky...”.

Chính hành động che chở - nuôi giấu của Hoà thượng Thích Thông Hoà đã giúp cho sự ra đời của chỉ thị Nhật - Pháp bắn nhau và hành động của chúng ta là kim chỉ nam cho mọi hành động của Đảng trong cao trào chống Nhật, cứu nước, trực tiếp dẫn tới thắng lợi của Cách mạng Tháng Tám (1945).

3. Tự hào tiếp nối truyền thống Tổ sư

Nhìn lại cuộc đời và hành trạng của Hòa thượng Thích Thông Hòa, chúng ta càng thêm kính phục và tri ân. Ngài không chỉ là bậc tôn túc uyên thâm Phật pháp mà còn là nhà sư yêu nước. Sự hy sinh, hiến thân của ngài và biết bao tăng ni Phật tử khác là minh chứng hùng hồn về tinh thần yêu nước, đồng hành cùng dân tộc đã ăn sâu vào mạch nguồn Phật giáo Việt Nam, trở thành một phần không thể tách rời của bản sắc dân tộc.

Ngày nay, khi đất nước đã hòa bình, độc lập, nhìn về những trang sử vẻ vang, chư Tăng chùa Đồng Ky, trong đó có bản thân người viết bài này, luôn ghi lòng tạc dạ truyền thống yêu nước của các bậc tiền bối. Chúng tôi xem đó là di sản tinh thần vô giá, là phần tâm linh của hồn nước, là lời nhắc nhở mình không thể thờ ơ trước vận mệnh dân tộc.

Trước kỷ nguyên mới - kỷ nguyên vươn mình của dân tộc, phát triển hội nhập và chấn hưng văn hóa dân tộc - chúng tôi nguyện tiếp nối con đường nhập thế của chư Tổ, đồng hành cùng dân tộc bằng chính việc giữ gìn đạo pháp, xiển dương tinh thần trí tuệ và từ bi, góp phần vun bồi đạo đức xã hội, xây dựng đời sống văn hóa lành mạnh, an lành.

Chúng tôi tin tưởng rằng, sự gắn bó giữa đạo và đời, giữa Phật giáo và dân tộc, là một sợi chỉ đỏ xuyên suốt. Tấm gương Sư cụ Thích Thông Hòa không chỉ là niềm tự hào riêng của chùa Đồng Ky, mà còn là minh chứng hùng hồn cho chân lý: “Phật pháp tại thế gian, bất ly thế gian giác”.

Nguyện mong lịch sử sẽ luôn ghi nhớ và hậu thế sẽ tiếp bước con đường mà chư Tổ đã khai mở: con đường yêu nước - thương dân - giữ đạo - dựng đời.

Tác giả: **Thượng tọa Ths Thích Thanh Anh**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

Chúc thích:

1) Trụ trì chùa Đồng Ky, phường Đồng Nguyên, tỉnh Bắc Ninh.

Tài liệu tham khảo:

1] Trường Chinh, tuyển tập văn học”, tập 2, NXB Văn học, Hà Nội, 1997.

2] Khoa cúng tổ chùa Đồng Ky, Từ Sơn, Bắc Ninh

3] Dư địa chí tỉnh Bắc Ninh